

Regionale Energiestrategie Midden-Holland

Plan van Aanpak

Versienummer: 1
Datum: 2-12-2016

ODMH

Omgevingsdienst Midden-Holland

Productnummer	
Omschrijving	Plan van Aanpak Regionale Energiestrategie
Status	Definitief
Datum	2-12-2016
Opdrachtgever	Vereniging Nederlandse Gemeenten
Opgesteld door	Matthijs Kok

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Achtergrond	5
2.1	Regio Midden-Holland	5
2.2	De opgave	5
2.3	Doelstelling	6
2.4	Resultaten	7
3	Aanpak	8
3.1	Fase 1: Inventarisatie	11
3.2	Fase 2: Ontwerpateliers	13
3.3	Fase 3: Projectvorming en uitvoeringsprogramma	15
3.4	Fase 4: Besluitvorming en activeren	17
4	Organisatie	19
4.1	Procesorganisatie	19
4.2	Communicatie	21
4.3	Planning	22
4.4	Personele invulling en kosten	22

1 Inleiding

De regio Midden-Holland is een van de vijf pilotregio's die deelneemt aan het programma Regionale Energiestrategie. In dit programma worden regio's ondersteund bij het opstellen van een regionale energiestrategie met een korte termijn stappenplan passend in een lange termijn strategie. Dit programma is een samenwerking van het ministerie van Economische Zaken, het minister van Infrastructuur en Milieu, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, de Unie van Waterschappen en het Interprovinciaal Overleg. De VNG verzorgt de coördinatie van dit programma.

Op 22 juni is deze samenwerking bekrachtigd middels het ondertekenen van de Deal Regionale Energiestrategie door de bestuurders van de dealpartijen. Voor de regio Midden Holland zijn in een afsprakenkader afspraken over de aanpak en resultaten door de dealpartijen en de regionale overheden vastgelegd. Het voorliggend document is een uitwerking van dit afsprakenkader tot een aanpak om te komen tot een Regionaal Klimaatakkoord in september 2017.

Leeswijzer

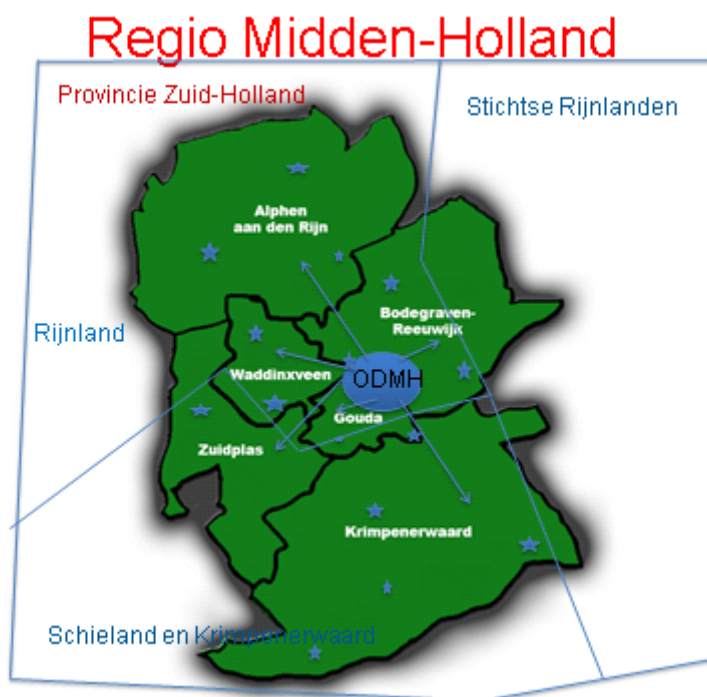
Het tweede hoofdstuk gaat in op de achtergrond van en aanleiding voor de regionale energiestrategie en geeft inzicht in de opgave en doelstelling. In het derde hoofdstuk wordt de feitelijke aanpak beschreven. Het vierde hoofdstuk gaat in op de organisatorische en financiële aspecten daarvan.

2 Achtergrond

2.1 Regio Midden-Holland

Regio Midden-Holland is een complexe regio: ruraal én stedelijk; agrarisch én industrieel; wonen, bedrijvigheid en natuur; auto-, trein- en waterwegen. De regio is centraal gelegen, een doorvoerregio met veel transportbedrijven, maar ook met een groot deel Nationaal Cultuurlandschap Groene Hart. Een regio die in alle opzichten Nederland weerspiegelt.

Het totale oppervlak is ruim 492 km² en er wonen meer dan 340.000 mensen. Ook zijn er zeker 12.500 inrichtingen en bedrijven in het gebied. Bestuurlijk valt het onder de provincie Zuid-Holland, zes gemeenten en drie waterschappen (zie figuur 1).

2.2 De opgave

Op basis van het aantal inwoners in deze regio zouden we kunnen stellen dat we een opgave hebben van ongeveer 1,5 % van de landelijke doelstellingen. Uiteraard moet dit preciezer worden berekend en per energievraag nader worden bepaald.

Op dit moment gebruikt deze regio 30.713 TJ aan energie (ruim 5.000 TJ elektriciteit; 15.000 TJ aan warmte en ruim 10.000 TJ voor transport). Daarnaast produceert de regio nu aan duurzame elektriciteit 206 TJ en aan hernieuwbare warmte 218 TJ. Voor verkeer wordt door de Klimaatmonitor een inschatting van het gebruik van biobrandstof gegeven van 264 TJ. Deze drie bronnen samen leveren nu 2% van het totale energieverbruik in de regio (bron: Klimaatmonitor).

<i>Energie-soort</i>	<i>Verbruik in TJ</i>	<i>Duurzame opwekking in TJ</i>
Elektriciteit	5.000	206
Warmte	15.000	218
Transport	10.000	264
Totaal	30.000	647
		= 2% van totale verbruik

Bron: Klimaatmonitor

2.3 Doelstelling

De gemeenten, de provincie en de waterschappen hebben vergaande energie-ambities, mede gevoed vanuit door hen gevoelde verantwoordelijkheid voor de nationale opgave. Kort samengevat komt het neer op energieneutraal, bijna fossiele energievrij en klimaatneutraal in 2050.

Het doel van de regionale aanpak is in samenwerking met alle relevante stakeholders te werken aan (1) de realisatie van de beoogde CO₂-reductie op korte termijn en aan (2) het samenvoegen van alle inzichten, ontwikkelingen en plannen tot een samenhangende strategie om op de lange termijn de ambities te halen;

We bereiken deze doelen door het verbinden van alle relevante stakeholders tot een netwerk. Doordat alle partijen in dat netwerk mee helpen de keuzerichting van aanpak met uitvoeringsstappen vast te stellen, zullen zij zich daaraan verbinden. Via het netwerk, en de samenwerking daarin, worden partijen aangezet elk hun deel van die stappen op zich te nemen.

De aanpak draagt bij aan het vergroten van het gevoel van urgentie bij overheden, bewoners en bedrijven, en aan de bewustwording van de effecten van de energietransitie op landschap en leefomgeving. Daarnaast zal het kansen laten zien die de transitie biedt voor onze economische ontwikkeling. De energiestrategie wordt bottom-up vanuit regionaal perspectief ontwikkeld aan de hand van concrete projecten en kansen. Daarnaast draagt deze strategie bij aan de provinciale en nationale doelstellingen en daarbij behorende activiteiten zoals beschreven in het Nationaal Energieakkoord en de provinciale energievisie Watt Anders.

De aanpak is bewust regionaal gekozen, maar de regio kan niet zonder een provinciaal, nationaal en Europees kader waarbinnen de transitie vorm kan krijgen. Een van de doelen van de aanpak is om provinciale, nationale en Europese belemmeringen die de regionale transitie in de weg staan te agenderen en waar mogelijk te beslechten. Hierin wordt waar mogelijk de samenwerking gezocht met de andere pilotregio's.

2.4 Resultaten

In het afsprakenkader zijn de resultaten van de regionale aanpak vastgelegd. De op te leveren producten worden als volgt beschreven:

Analytisch:

- Inzicht in de energieopgave om als regio in 2050 energieneutraal te zijn.
- Inzicht in besparingspotentieel en praktische wijze om dit te verzilveren.
- Overzicht van waar welke duurzame energieopwekking zou kunnen worden ingepland en hoe vraag en aanbod daarmee bij elkaar worden gebracht op basis van een reële verkenning van vraag en aanbod op middellange en lange termijn.

Planvormend:

- Scenario met indicatie van benodigde aanpak voor middellange (2030) en lange termijn (2050).
- Uitvoeringsprogramma voor de middellange termijn (2023), van regionale en in samenwerking op te pakken projecten, met minimaal 2 concrete projecten en namen van de uitvoerders. Ook deze concrete projecten zijn nu nog niet bekend. Het is juist expliciet de bedoeling de meest kansrijke en urgente projecten gedurende de looptijd van het pilotprogramma gezamenlijk met alle actoren vast te stellen.
- Minimaal 2 concrete projecten voor de korte termijn (2017 – 2018) met daaraan gekoppeld degenen (zo nodig groepsgewijs) die ze uit (gaan) voeren. Waar mogelijk al lopende het programma projecten in uitvoering nemen. Deze concrete projecten zijn nu nog niet bekend. Het is juist expliciet de bedoeling de meest kansrijke en urgente projecten gedurende de looptijd van het pilotprogramma gezamenlijk met alle actoren vast te stellen.

Organisatorisch:

- Een samenwerkingsstructuur van alle regionale relevante partijen.
- Commitment van bestuurders van overheden en andere partijen om de energietransitie daadwerkelijk aan te pakken en elk eigen verantwoordelijkheid te nemen.
- Afspraken over hoe de voortgang van de aanpak zal worden gemonitord, wat moet leiden tot een overzicht van behaalde en nog te behalen energiebesparing en duurzame opwekking (in Joules en vermeden CO₂).

3 Aanpak

Om tot de bovengenoemde resultaten te komen is voor de regio Midden Holland een samenwerkingsaanpak ontwikkeld. Deze aanpak berust op een aantal uitgangspunten:

1. Regionale Energiestrategie is noodzakelijk

Regionale samenwerking in Midden Holland is van alle tijden. Al in de middeleeuwen zag men hier de noodzaak tot samenwerking voor behoud van droge voeten. Immer, als het dorp stroomopwaarts de dijk niet onderhoudt ben je in de hele regio de klos. Dat vormde toen de directe aanleiding voor de oprichting van de waterschappen, wereldwijd een voorbeeld van een vroege (democratische) samenwerkingsvorm en nog altijd actueel.

Ook vandaag de dag is regionale samenwerking noodzakelijk voor het behoud van droge voeten. Ook bij de energietransitie overschrijden de opgaven en de oplossingen vaak gemeentegrenzen.

Warmtelevering voor de glastuinbouw los je bijvoorbeeld vaak niet binnen de gemeentegrenzen op.

Ook windenergie en grootschalige zonprojecten vragen om een meer integrale visie op het stedelijk en landelijk gebied. Zo zal windenergie in het landelijk gebied deels de stedelijke vraag moeten invullen. Regionale afstemming en samenwerking op deze thema's is nodig om tot een inhoudelijk kloppende en gedragen strategie voor 2050 te komen.

Daarnaast biedt de pilotomgeving waarbinnen de energiestrategie ontwikkeld wordt ruimte voor experimenten en projecten die buiten de kaders van het traditionele vallen. Door nauwe betrokkenheid van Rijk, provincies en waterschappen is het mogelijk experimenteerterruimte te scheppen. De ervaring uit deze experimenten kunnen bij succes worden vertaald naar nieuwe wet- en regelgeving. Zo wordt een regionaal experiment opgeschaald naar de landelijke praktijk.

2. Bij een gezamenlijke opgave, hoort een gezamenlijke oplossing.

Voor de energietransitie staan de overheid, bedrijven én burgers aan de lat. Dan kan het niet bestaan dat de overheid een transitieplan als blauwdruk ontwikkelt. We voorzien een rol van een participatieve overheid die vanuit die rol actief het lokale initiatief volgt. Plannen komen via co-creatie tot stand. Dat betekent echter nadrukkelijk geen vrijblijvendheid, de uitkomsten en het eigenaarschap worden publiek en privaat vastgelegd in een klimaatakkoord en een regionaal actieplan.

3. Lokale initiatieven meenemen, opschalen en versnellen

Er gebeurt lokaal al veel. Doel is de lokale initiatieven in te passen in een bredere regionale aanpak. Met een ronde langs gemeenten, bedrijven en burgers, met ontwerpateliers ruimte en energie, actieteams en ophaalsessies nemen we deze initiatieven mee in de gemeenschappelijke aanpak van co-creatie. Daar waar mogelijk en nodig zullen we deze initiatieven direct ondersteunen of 'verspreiden'. Daarnaast is het streven deze initiatieven op te nemen in de ruimte- en energie-ateliers zodat we ze ook kunnen gebruiken voor opschalen en versnellen.

4. Deel van de oplossing ligt bij het Rijk, de provincie en Europa en wordt daar geagendeerd.

De regio gaat niet over alles wat nodig is om het doel, klimaatneutrale regio in 2050, te halen. Mogelijk zijn aanvullende maatregelen nodig zoals nieuwe ruimtelijke kaders, CO₂-taks en aangepaste energiewetgeving. Dat zijn zaken die provinciaal of landelijk en mogelijk zelfs Europees moeten worden belegd. Via de experimenten en de uitvoering biedt de pilot kans belemmeringen te inventariseren en deze op het juiste wijze te agenderen.

5. Regie op proces, open op inhoud

De aanpak biedt het kader voor een open proces waarin partijen op basis van de feiten en cijfers inhoudelijk gedreven keuzes kunnen maken over hoe we de regio energieneutraal gaan maken. Vanuit het programma wordt een aanzet geboden voor oplossingsrichtingen, de keuzes maken we gezamenlijk. In het proces is daarom met nadruk de vorming van het netwerk en het stimuleren van het gevoel van eigenaarschap bij de actoren van belang.

De inhoudelijke keuzes die worden gemaakt bepalen uiteindelijk ook de organisatie van de samenwerking. Zo wordt bijvoorbeeld de samenstelling van de actieteams en de stuurgroep mede bepaald door de thematische verdeling en nadruk die in de ateliers en actieteams vorm krijgt. Organisatie volgt inhoud.

Schema procesaanpak

Met de bovenstaande uitgangspunten in het achterhoofd is een aanpak ontwikkeld voor het komende jaar. Deze aanpak is samengevat in het schema op de volgende pagina. De pilotregio Midden-Holland heeft grofweg een jaar de tijd om te komen tot een regionale energiestrategie en de vorming van het actieve netwerk. Deze periode is opgedeeld in vier fasen waarin verschillende activiteiten worden uitgevoerd. Elke fase kent een eigen werkvorm (procesaanpak), bijpassende communicatiestrategie en activiteiten en resultaten. Na het processchema hieronder volgt een toelichting op de verschillende fasen in de aanpak.

PROCESAANPAK ENERGIESTRATEGIE MIDDEN-HOLLAND

FASE	2016		2017									
	NOV	DEC	JAN	FEB	MRT	APR	MEI	JUN	JUL	AUG	SEPT	
ACTIVITEIT	INVENTARISATIE - Opstellen energieatlas - Ruimtelijke energetische analyse - Actorenanalyse - Ophaalsessies stakeholders		ONTWERPATELIERS - 2 tot 3 ateliers: - Uitwerking scenario's - Uitwerking transitiepaden - Ontwikkeling 2 tot 3 doorbraakprojecten - Vorming actieteams			PROJECTVORMING - Uitwerking projectenaanpakken door actieteams - Samenstellen Regionaal Actieplan - Mogelijk mini-MKBA - (Landelijke) inventarisatie belemmeringen				BESLUITVORMING - Uitwerken klimaatakkoord - Besluitvorming - Mobilisatie kritieke massa - Opzetten monitoring		
WERKVORM												
COMMUNICATIE												
MIJLPALEN	Kick-off Presentatie regioanalyse 		Ontwerpateliers 1e 2e 3e			Klimaattop Publiek-Privaat Convenant 				Klimaat-akkoord 		
RESULTAAT	- ACTOREN-ANALYSE - REGIO-ANALYSE - OPLOSSINGS-RICHTINGEN		- SCENARIO'S - TRANSITIEPADEN - TOEKOMSTBEELDEN - TRANSITIE-DOELSTELLINGEN - DOORBRAAKPROJECTEN			- PP-CONVENANT - PROJECTAANPAKKEN - REGIONAAL ACTIEPLAN - LANDELIJK KLIMAAT MANIFEST				- PP-AKKOORD - REGIONALE SAMENWERKING - MONITORING		

3.1 Fase 1: Inventarisatie

Tijd

November-december 2016

Omschrijving

Het proces om te komen tot een gedragen regionale energiestrategie start met een gedegen inventarisatie. De inventarisatie bestaat uit een ruimtelijk-energetische analyse en een actorenanalyse.

De werkvorm in deze fase is convergerend. We starten met veel informatie en actoren en het doel is te komen tot een gedegen regioanalyse waarin de opgave helder is verbeeld en de juiste partijen met een juist mandaat deel gaan nemen aan de ateliers die starten in de tweede fase. Hiertoe worden in de maanden november en december de volgende activiteiten uitgevoerd:

1. Opstellen Energieatlas

De volgende zaken maken deel uit van de inventarisatie:

- Overzicht van de huidige energiebehoeften in de regio en per gemeente;
- Vaststellen van de potenties voor duurzame energieopwekking (gericht op warmte en elektriciteit (licht en kracht) en mobiliteit);
- Inzichtelijk maken om hoeveel potentieel energie-aanbod het gaat (in Joules);
- Inventariseren van al lopende energie-initiatieven.

Het voorgaande wordt door de ODMH vastgelegd in een Geografisch Informatie Systeem (GIS) wat feitelijk een kaart vormt met een achterliggende databank.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Energieatlas (GIS kaart)	Romy Hoogeveen (ODMH)	25 dagen

2. Ruimtelijk-energetische analyse

In voorbereiding op de tweede fase wordt op de data en kaarten uit de inventarisatie door een extern bureau een analyse uitgevoerd. Dit vormt de basis vormt voor de eerste ateliers in de tweede fase. De volgende zaken maken deel uit van de analyse:

- Inzichtelijk maken hoe de regio ruimtelijk energetisch in elkaar zit (met kaart(en) voor hele regio);
- Vaststellen van opwek- en besparingspotentieel in verschillende oplossingsrichtingen (leidt tot potentiekaart);
- Vaststellen wat de toekomstige energiebehoeftes in de regio zijn in verschillende oplossingsrichtingen;
- Vaststellen in hoeverre en hoe de huidige energiebehoefte gedekt kan worden met de mogelijkheden uit de potentiekaart.

In de ontwerp ateliers worden de technische, economische en ruimtelijke kansen en mogelijkheden om de regio Midden Holland in 2050 energie- en klimaatneutraal te laten zijn verkend. Voorafgaand aan deze ontwerp ateliers wordt de reeds beschikbare informatie uit diverse bronnen geïnventariseerd, geanalyseerd en worden de kansen voor energietransitie geïdentificeerd en in een aantal ontwikkelrichtingen of varianten uitgewerkt. In de ontwikkelrichtingen worden de technische mogelijkheden uitgezet in de tijd en van ruimtelijke en economische consequenties op hoofdlijnen voorzien. Deze informatie dient als input voor de ontwerp ateliers waar in een stakeholderproces de

energiestrategie verder ingevuld, uitgewerkt en zo concreet mogelijk wordt gemaakt, gericht op de uitvoering door de stakeholders. De input kan gezien worden als denkmodellen om het denken in de ontwerpateliers concreet houvast te geven, zonder dat daarmee de uitkomst wordt vastgelegd.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
Regioanalyse: - Kaart met ruimtelijk energetische analyse - Per oplossingsrichting: <ul style="list-style-type: none"> ○ Besparingspotentieel ○ Kansenskaart ○ Eerste tijdspad 	Extern bureau	30 dagen

3. Actorenanalyse

Onderdeel van de inventarisatie is vaststellen welke actoren van belang zijn en moeten worden betrokken om de energiestrategie en later de uitvoering mede te dragen. Het gaat in eerste instantie om koplopers en inspiratoren en welke grote gebruikers er zijn in de regio. Aan de hand van de regioanalyse en een actorenanalyse kan vervolgens bepaald worden welke actoren relevant zijn om te betrekken in de ontwerpateliers en actieteams.

Resultaat:	Wie	Capaciteit
- Interviews met relevante actoren in de regio. - Actorenanalyse - Deelnemers ateliers (betrokken stakeholders)	Programma-manager	14 dagen

4. Ophaalsessies stakeholders

Al tijdens de inventarisatie worden een aantal actieteams opgestart met het doel informatie op te halen voor de regioanalyse en/of voor al direct te starten projecten. Zo wordt nog voor het eind van het jaar reeds een dag georganiseerd met het actieteam 'aardgasloze wijken'. De resultaten die daarin worden verzameld kunnen als input dienen voor de regioanalyse en de ontwerpateliers. De actieteams blijven tijdens en na de ontwerpateliers bestaan. Zij kunnen op basis van de resultaten van de ateliers en de energiestrategie gericht werken en qua samenstelling verbreden.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Input actieteams voor ateliers	Ruth Noorduyt	9 dagen

3.2 Fase 2: Ontwerpateliers

Tijd

Januari – maart 2017

Omschrijving

De tweede fase vormt de kern van het de regionale samenwerking. In deze fase gaan de relevante stakeholders in een proces van co-creatie met elkaar werken aan een regionale energiestrategie. Hiervoor worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

1. Ontwerpateliers

Begin 2017 worden een aantal ontwerpateliers "Energie en Ruimte" georganiseerd om samen met de regionale stakeholders invulling te geven aan een strategie voor een energie- en klimaatneutrale, bijna fossielvrijeregio in 2050.

Omdat het van belang is dat deze strategie echt door alle stakeholders wordt gedragen zal worden begonnen met het creëren van een gedeeld gevoel van urgentie van de energietransitie. Zicht op de consequenties van klimaatverandering is daarbij onontbeerlijk. Daarom wordt vroeg in het traject van het betrekken van stakeholders een inspirerende en gezaghebbende lezing georganiseerd over de noodzaak van versnelling van de energietransitie. Vervolgens worden in ontwerpateliers de deelopgaven van de energietransitie verkend.

De doelen van de ontwerpateliers zijn:

- Inzicht in de totale energieopgave (gereed in fase 1).
- Inzicht in de relatie tussen de energieopgave en ruimtelijke kansen en dilemma's voor Midden-Holland onder andere door middel van de verbeelding van de ruimtelijke impact., .
- Inzicht in de relatie tussen de energieopgave en andere regionale opgaven Op gang brengen van een gesprek over de impact van de ambities en de manieren aan die ambities tegemoet te komen.
- Op gang brengen van een gesprek over de besluitvorming over de ambities en de te volgen route voor het voldoen aan de ambities.
- Vorming aanvullende actieteams om deze ambities en projecten verder vorm te geven.
- Verkenning van de gewenste ontwikkelingsrichting energieneutraal in 2050, met daarin aandacht voor de mix van energieopties, fasering, de ruimtelijke vertaling hiervan en welke consequenties hieruit volgen voor bijvoorbeeld economie, ruimtelijke kwaliteit, bijdrage aan klimaatverandering et cetera.
- Door de lokale en regionale stakeholders gedragen strategie om te komen tot een energie- en klimaatneutrale, bijna fossielvrije regio.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Scenario's - Transitiepaden - Transitie- doelstellingen	Extern bureau	50 dagen

2. Ontwikkeling Klimaatconvenant en klimaattop

De resultaten van de ateliers moeten gaan landen in een te sluiten Regionaal Klimaatconvenant waarin publieke en private partijen stellen zich te herkennen in de verschillende scenario's en transitiepaden zoals ontwikkeld in de ateliers. Het convenant wordt voorjaar 2017 getekend tijdens een regionale klimaattop. Daarnaast leggen we in het convenant vast hoe partijen de resultaten uit de ateliers uit gaan werken tot concrete doelstellingen, projecten en meetbare resultaten die in het najaar 2017 worden vastgelegd in een Regionaal Klimaatakkoord.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Getekend en gedragen klimaatconvenant	Programmamanager	8 dagen

3. Ontwikkeling doorbraakprojecten

Tijdens en parallel aan de uitvoering van de ateliers wordt door verschillende actieteams gewerkt aan het opzetten van 2 á 3 doorbraakprojecten. Dat zijn projecten die op korte termijn (tot 2018) resultaten opleveren en als uithangbord gaan fungeren voor het bredere programma. Doel is deze doorbraakprojecten tijdens de klimaattop te presenteren. Het betreft bijvoorbeeld het actieteam 'Aardgasloze Wijken' waarin corporaties, bewoners, gemeenten en (net)bedrijven samenwerken aan strategieën en projecten voor aardgasloze wijken.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- 2 a 3 doorbraakprojecten	Ruth Noorduyt	12 dagen

3.3 Fase 3: Projectvorming en uitvoeringsprogramma

Tijd

April tot juli 2017

Omschrijving

De ateliers zijn gericht op de vorming van een aantal scenario's en doelen voor de langere termijn. Daarnaast wordt in de ateliers ingezet op het starten van of vervolgactie geven aan een aantal projecten voor de kortere termijn tot 2020. In de derde fase worden deze projecten door actieteams uitgewerkt en samen met de scenario's opgewerkt tot een regionaal actieplan. In deze fase wordt gewerkt aan verbreding van de actieteams met stakeholders die nodig zijn voor de uitvoering van de projecten. In deze fase worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

1. Projectvorming actieteams

Naar aanleiding van de ateliers worden aanvullende actieteams met stakeholders gevormd die de in de ateliers ontwikkelde transitiepaden thematisch verder gaan opwerken tot projecten en (deel)programma's. Deze actieteams bestaan uit groepen stakeholders die reeds regionaal samenwerken aan energieprojecten of thema's of gedurende eerdere fasen van de regionale energiestrategie hebben gegeven graag samen te werken. Voor elk actieteam wordt een trekker aangewezen. Bij voorkeur komt de trekker uit de (brede) stuurgroep en is dat een bestuurder van de overheid of uit het bedrijfsleven.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- 10 a 15 doorbraakprojecten	Trekkers actieteams Coördinatie: Programma- manager	18 dagen

2. Uitwerking Regionaal Actieplan

In de periode volgend op de ateliers worden de uitkomsten van de ateliers en de actieteams uitopgewerkt tot een Regionaal Actieplan. Dit is een samenhangend geheel van aanpakken over de hele regio, voor de korte-, middellange termijn en een strategie voor de lange termijn. Het Actieplan bestaat uit een beschrijving van de scenario's en de transitiepaden, een uitvoeringsplan voor de middellange termijn even concrete projecten uit de actieteams voor de korte termijn. In het uitvoeringsplan worden namen van uitvoerders en tijdspaden benoemd. Ook gaat het in op kosten en financiering van met name de korte- en middellange termijn projecten. Afspraken hierover worden zowel publiek als privaat bestuurlijk vastgelegd en bekrachtigd in een Regionaal Klimaatakkoord (zie fase 4).

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
Regionaal Actieplan	Programma-manager	10 dagen

3. Mogelijke uitvoering Maatschappelijke kosten batenanalyse

In het afsprakenkader wordt specifiek benoemd dat een maatschappelijke kosten-batenafweging onderdeel uitmaakt van het proces en het staat ook benoemd als een van de resultaten. In de ateliers worden de ruimtelijke, maar ook de financiële en maatschappelijke effecten van keuzes meegewogen. Onze inschatting is dat daarmee inzicht in de maatschappelijke kosten-baten voldoende is afgedekt.

De energiestrategie zal zich sowieso niet lenen voor een klassieke MKBA. Een concrete investering voor een zeesluis of een spoorlijn kan methodisch doorgerekend worden, met een regionale energiestrategie is dat lastiger. Mochten we in de derde fase toch nog onvoldoende inzicht hebben bij maatschappelijk effecten, dan kan een mini-MKBA- achtig traject worden uitgezet op de atelieruitkomsten. Als dat wenselijk is zal daar te zijner tijd aparte financiering voor moeten worden vrijgemaakt. Inzet vanuit de flexibele ondersteuning van de VNG is daarbij mogelijk.

4. Inventarisatie belemmeringen en opstellen Landelijk Klimaatmanifest

In deze aanpak wordt gewerkt aan een regionale energiestrategie met als doel in 2050 een klimaat neutrale regio te bereiken. Voor realisatie van dit doel is de regio deels afhankelijk van de provinciale, landelijke en Europese kaders. Het betreft landelijke en Europese regelgeving die op verschillende fronten de uitvoering van het Regionale Actieplan zal belemmeren of zou kunnen bevorderen. De opzet is deze belemmeringen en kansen in samenwerking met de andere pilotregio's te inventariseren en via een Klimaatmanifest landelijk te agenderen.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Inventarisatie belemmeringen	Nader te bepalen	4 (geraamd)
- Landelijk Klimaatmanifest		

3.4 Fase 4: Besluitvorming en activeren

Tijd

Augustus – September 2017

Omschrijving

Deze fase is ook gericht op de activatie van het Actieplan. Het gaat daarbij om het formele besluitvormingstraject om het Actieplan ook beleidsmatig te verankeren. Maar het gaat vooral ook om een traject waarin de bredere massa geactiveerd wordt om de koplopers te volgen op het transitiepad. Activiteiten die in deze fase worden uitgevoerd zijn:

1. *Besluitvorming en Klimaatakkoord*

Fase 4 is gericht op besluitvorming rondom het Regionaal Actieplan. Afspraken hierover worden vastgelegd in een Regionaal Klimaatakkoord dat getekend wordt door betrokken stakeholders. Dat betreft de provincie, 6 gemeenten en de 3 waterschappen, maar ook (semi)private partijen die een rol hebben in de uitvoering van het actieplan zoals netbeheerders, energiecoöperaties, energiebedrijven, agrariërs, bedrijven, woningbouwcorporaties, scholen en andere partijen, die lopende het programma naar voren komen.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Vaststelling Regionaal Actieplan - Regionaal Klimaatakkoord	Programmamanager	13 dagen

2. *Mobilisatie kritieke massa*

Het is in deze fase essentieel dat partijen daadkrachtig aan de slag gaan met de uitvoering en daarin een tweede groep, die mogelijk minder betrokken was in de voorgaande fasen, gaan meenemen in de uitvoering. Wat in deze fase moet ontstaan is een 'kanteling' van het systeem waarbij na de koplopers een kritieke massa ontstaat waarmee een bredere beweging in gang wordt gezet. De sleutel daarin zit in het uitdragen van het succes van de eerste doorbaakprojecten en het activeren en vieren van eerste volgers. Communicatie is de sleutel.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Communicatiestrategie activatiefase - Kanteling van de regio	Programmamanager in samenwerking met VNG communicatiestrategie	13 dagen

3. Opzetten monitoring

In de laatste fase en de periode daarna is het van belang de resultaten continue te blijven monitoren. Zo kunnen afspraken die vastgelegd zijn in het Klimaatakkoord worden gecontroleerd, geëvalueerd en waar nodig worden bijgesteld. Hiertoe is onder andere de monitoringstool Enervisa ingesteld. Enervisa stelt stakeholders in staat projecten in een centrale database in te voeren waarna effecten daarvan worden berekend. Vervolgens kan de projectvoortgang door de betrokken partijen worden bijgehouden. Dat stelt ons in staat met regelmaat te rapporteren over de voortgang en dealpartijen aan te spreken op hun verantwoordelijkheden in de uitvoering. Om dit goed te laten lopen zal binnen het project van begin af aan een werkteam worden ingericht dat zich verantwoordelijk stelt voor de monitoring.

Resultaat:	Trekker	Capaciteit
- Monitoring Enervisa	Programmamanager	6 dagen

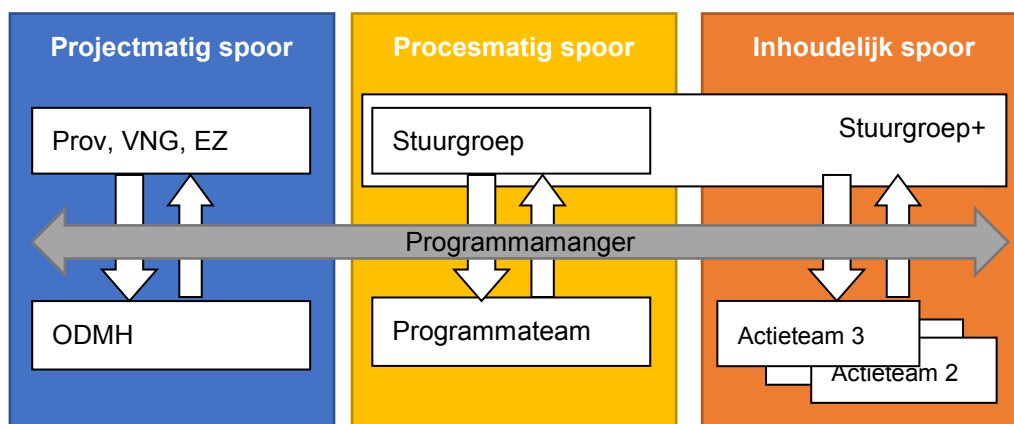
4 Organisatie

4.1 Procesorganisatie

In de regionale aanpak onderscheiden we in de sturing drie sporen:

1. **Projectmatige spoor:** Opdrachtgeversoverleg (provincie, ODMH, VNG, EZ) en intern ODMH team. Afstemming Deal Partijen.
Doel: afstemming en nakomen afsprakenkader, financiële zaken.
2. **Procesmatig spoor:** Programmteam en de stuurgroep met vertegenwoordiging uit overheden en enkele vertegenwoordigers uit maatschappelijk veld.
Doel: Procesmatige sturing: besluiten nemen over procesvoortgang, afstemming besluitvorming en regie op communicatie.
3. **Inhoudelijk spoor:** Stuurgroep+ en actieteams. Regie op de inhoud van strategie, convenanten en afspraken. Zowel overheden als maatschappelijke actoren.

In de drie sporen zijn verschillende overleggroepen benoemd. Deze worden hieronder verder toegelicht.

Stuurgroep

Dit overleg stelt o.a. de organisatievorm voor de regionale aanpak vast. Die stuurgroep zien wij als bestuurlijke opdrachtgever voor het procesmatig spoor. Voor een bredere coalitie van partijen is plaats in de bredere Stuurgroep+. De programmamanager treedt op als secretaris van de Stuurgroep. 2 maandelijks overleg

Samenstelling stuurgroep:

- Han Weber (Provincie Zuid Holland, tevens voorzitter)
- Kees Oskam (Gemeente Bodegraven-Reeuwijk)
- Agnes van Zoelen (Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard)
- Judith Koole (Stedin)
- Fred Schellemans (Energiek Alphen aan den Rijn)
en/of Wouter Verheij (Waardstroom)
- Henk Bruckman (Mozaiek Wonen)
- Koos Hoogendoorn (Tuindersvereniging Zuidplaspolder / LTO Noord)
- Teun Bokhoven (Verenigde Duurzaamheid Platform MH)

Programmamateam

Onderwerpen in dit overleg zijn procesmatig van aard, de inhoud zit in ateliers en actiegroepen. Het programmamateam kan worden verbreed met andere deelnemers, mits deze relevant zijn voor het procesmatig spoor. Op termijn wordt een vanuit de VNG een communicatiestrategie betrokken. Deze zal ook deel gaan nemen aan het programmamateam overleg. De externe programmamanager is voorzitter van de het programmamateam.

Voorlopige samenstelling:

- Martijn Hildebrand (Provincie Zuid Holland)
- Evelien ten Cate (Gemeente Gouda)
- Guus van Engelen (Gemeente Waddinxveen)
- Richard Benschop (Mozaiek Wonen)
- Ferd Schellemans (Energiek Alphen aan den Rijn)
- Koos Hoogendoorn (Tuindersvereniging Zuidplaspolder / LTO Noord)
- Ruth Noorduyt (Omgevingsdienst Midden-Holland)
- Matthijs Kok (Programmamanager Regionale Energiestrategie, tevens voorzitter)

Actieteams

In de regio zijn momenteel een aantal actieteams actief op verschillende thema's. Het actieteam 'Aardgasloze Wijken' en het Regionaal overleg Woningbouw corporaties zijn daarvan voorbeelden. De actieteams hebben tot doel de uitkomsten van de ateliers op te werken tot concrete projectaanpakken en de uitvoering daarvan te realiseren.

Samenstelling

De actieteams worden samengesteld uit de deelnemers van de ateliers en aangevuld met stakeholders die nodig zijn om het actieplan op te werken. De actieteams kennen een trekker uit de regio. Dat kan een wethouder zijn, maar ook bijvoorbeeld één van de koplopers uit het bedrijfsleven. De actieteams zijn zelf organiserend van aard, maar worden vanuit het bredere programma waar mogelijk ondersteund en gefaciliteerd.

Stuurgroep+

Naast het de procesmatige stuurgroep is het wenselijk enkele malen per jaar op strategisch niveau met een bredere coalitie van partijen samen te komen. Deze brede Stuurgroep+ die bestaat uit koplopers uit het bestuur van overheden en het bedrijfsleven die inhoudelijk invulling geven aan de scenario's en transitiepaden, maar ook als ambassadeurs en strategische verbinders kunnen optreden ten behoeve van de actieteams. Tot slot binnen de stuurgroep+ de integraliteit en samenhang tussen de verschillende thema's bewaakt worden.

Samenstelling

In aanvang bestaat de stuurgroep+ uit de partijen die het afsprakenkader hebben getekend. Aanvullend ligt voor de hand dat in ieder geval de trekkers van de actieteams deelnemen in het stuurgroep+ overleg. Deels kunnen de deelnemers van de stuurgroep en de stuurgroep+ overeenkomen. De groep vormt in de praktijk een uitgebreide stuurgroep waarin partijen die sec inhoudelijke betrokkenheid kennen in het traject plaats nemen. De groep komt 2 a 3 keer per jaar samen met name rondom de mijlpalen (convenant, akkoord) in het traject.

4.2 Communicatie

Het doel van de pilotregio's is te komen tot een regionale energiestrategie. De aanpak behelst echter veel meer dan de oplevering van een rapport met scenario's, transitiepaden en doorbraakprojecten. Het hogere doel is een beweging op gang te brengen waarmee de energietransitie daadwerkelijk op gang komt. Het doel is een proces van co-creatie te komen tot een gezamenlijk beeld van urgentie, een gedragen visie op de oplossingsrichtingen en een brede beweging op de uitvoering. Doel is mensen en partijen in de regio te bewegen om aan de slag te gaan met concrete projecten en daarmee een kanteling te weeg te brengen die ook de kritieke massa mobiliseert.

Doelgroepen

De eerste doelgroep bestaat uit de *koplopers en eerste volgers* waarmee we het programma ontwikkelen. Doel is deze met name in de eerste fase enthousiast te krijgen voor deelname in de ateliers en trekkers te vormen voor de actieteams.

De tweede doelgroep bestaat uit *kritieke massa* die gemobiliseerd dient te worden door succesprojecten en de juist prikkels in beweging moet gaan komen. In de activatie van de massa speelt communicatie een cruciale rol. Deze activatie start in de laatste fase van deze aanpak, maar loopt vooral in de periode daarna nog door. De benodigde 'activatie strategie' wordt met behulp van een communicatie expert vanuit de VNG ondersteuning verder uitgewerkt in een communicatieplan.

Fasering

In schema op pagina 9 worden drie communicatiefasen onderscheiden:

1. *Open*: tijdens de eerste fase is de communicatie open en naar buiten gericht. Doel is mensen te bereiken en te enthousiasmeren voor deelname aan de ateliers. Een ronde langs de velden is de werkvorm.
2. *Gesloten*: Tijdens het de ateliers is de communicatie gesloten. Het doel is met betrokken stakeholders een veilige omgeving te creëren waarbinnen het proces van co-creatie optimaal kan ontwikkelen. In deze fase passeren verschillende uitersten in denken en scenario's de revue, het kan in het proces verstorend werken wanneer deze vroegtijdig en ongenueanceerd naar buiten treden. Deelnemers organiseren in deze fase wel rugdekking in de eigen organisatie, maar de externe communicatie is gesloten.
3. *Lanceren*: Vanaf het afronden van de ateliers en het sluiten van het Klimaat Convenant klapt de communicatie weer open. De resultaten van de ateliers worden gepresenteerd en door betrokken stakeholders als 'eigen' gepresenteerd. Verbreding hiervan vindt plaats tijdens de uitwerking in de actieteams.

De bovenstaande fasen worden met een communicatie expert vanuit de VNG ondersteuning verder uitgewerkt in een communicatieplan.

4.3 Planning

De aanpak is in het onderstaande schema weergegeven. De mijlpalen zijn met bolletjes aangegeven.

	2016		2017								
	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep
Fase 1: Inventarisatie											
Opstellen Plan van Aanpak											
Opstellen Energieatlas											
Ruimtelijk-energetische analyse											
Actorenanalyse											
Ophaalsessies stakeholders	*	*									
Fase 2: Ontwerpateliers											
Ontwerpateliers											
Ontwikkeling Klimaatconvenant en klimaatop			*	*	*						
Ontwikkeling doorbraakprojecten						*					
Fase 3: Projectvorming en uitvoeringsprogramma											
Projectvorming actieteams											
Uitwerking Regionaal Actieplan											
Maatschappelijke kosten batenanalyse											
Inventarisatie belemmeringen en opstellen Landelijk Klimaatmanifest											
Fase 4: Besluitvorming en activeren											
Besluitvorming en Klimaatakkoord											*
Mobilisatie kritieke massa											
Opzetten monitoring											

4.4 Personele invulling en kosten

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de besteding van de middelen die vanuit de Deal beschikbaar zijn gesteld voor de procesorganisatie. De externe inzet van de bureaus voor de ateliers en het opstellen van de energieatlas komen in de overzicht niet terug, want die vallen buiten deze scope. Deze uren zijn wel opgenomen en beschreven in de aanpak onder hoofdstuk 3 waardoor de uren onder de verschillende activiteiten kunnen afwijken van het onderstaande.

	Programmamanager	Kosten	Projectmanager	Kosten
Fase 1: Inventarisatie	tarief	€ 960,00	tarief	€ 680,00
Opstellen Regioanalyse	2	€ 2.000,00	3	€ 2.040,00
Ruimtelijk-energetische analyse		€ -	3	€ 2.040,00
Actorenanalyse	12	€ 12.000,00	2	€ 1.360,00
Ophaalsessies stakeholders	4	€ 4.000,00	5	€ 3.400,00
Totaal	18	€ 17.280,00	13	€ 8.840,00
Fase 2: Ontwerpateliers				
Ontwerpateliers	10	€ 9.600,00	10	€ 6.800,00
Ontwikkeling Klimaatconvenant en Klimaatop	8	€ 7.680,00		€ -
Ontwikkeling doorbraakprojecten	4	€ 3.840,00	8	€ 5.440,00
Totaal	22	€ 21.120,00	18	€ 12.240,00
Fase 3: Projectvorming en uitvoeringsprogramma				
Projectvorming actieteams	8	€ 8.000,00	10	€ 6.800,00
Uitwerking Regionaal Actieplan	10	€ 10.000,00		€ -
Maatschappelijke kosten batenanalyse		€ -	6	€ 4.080,00
Inventarisatie belemmeringen en opstellen Landelijk Klimaatmanifest	4	€ 4.000,00		€ -
Totaal	22	€ 21.120,00	16	€ 10.880,00
Fase 4: Besluitvorming en activeren				
Besluitvorming en Klimaatakkoord	8	€ 8.000,00	5	€ 3.400,00
Mobilisatie kritieke massa	8	€ 8.000,00	5	€ 3.400,00
Totaal	16	€ 15.360,00	10	€ 6.800,00
Activiteiten tbv landelijke afstemming				
Deelname landelijke sessies	6	€ 6.000,00	5	€ 3.400,00
Deelname Community of Practice	6	€ 6.000,00	5	€ 3.400,00
Totaal	12	€ 11.520,00	10	€ 6.800,00
Overig				
Projectmanagement	7	€ 7.000,00	4	€ 2.720,00
Communicatie	3	€ 3.000,00		€ -
Opzetten Monitoring	4	€ 4.000,00	2	€ 1.360,00
Totaal	14	€ 13.440,00	6	€ 4.080,00
Totaal (excl. btw)	104	€ 99.840,00	73	€ 49.640,00